

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ФАНЛАР
АКАДЕМИЯСИ МИНТАҚАВИЙ БЎЛИМИ
ХОРАЗМ МАЪМУН АКАДЕМИЯСИ**

ХОРАЗМ МАЪМУН АКАДЕМИЯСИ АХБОРОТНОМАСИ

Ахборотнома ОАК Раёсатининг 2016-йил 29-декабрдаги 223/4-сон қарори билан биология, қишлоқ хўжалиги, тарих, иқтисодиёт, филология ва архитектура фанлари бўйича докторлик диссертациялари асосий илмий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган

2023-12/4

**Вестник Хорезмской академии Маъмуна
Издается с 2006 года**

Хива-2023

Бош муҳаррир:

Абдуллаев Икрам Искандарович, б.ф.д., проф.

Бош муҳаррир ўринбосари:

Ҳасанов Шодлик Бекнўлатович, к.ф.н., к.и.х.

Таҳрир хайати:

Абдуллаев Икрам Искандарович, б.ф.д., проф.
 Абдуллаева Муборак Махмусовна, б.ф.д., проф.
 Абдуҳалимов Баҳром Абдурахимович, т.ф.д., проф.
 Агзамова Гулчехра Азизовна, т.ф.д., проф.
 Аимбетов Нагмет Каллиев, и.ф.д., акад.
 Аметов Якуб Идрисович, д.б.н., проф.
 Бабаджанов Хушнуд, ф.ф.н., проф.
 Бобожанова Сайёра Хушнудовна, б.ф.н., доц.
 Бекчанов Даврон Жуманазарович, к.ф.д.
 Буриев Хасан Чутбаевич, б.ф.д., проф.
 Ганджаева Лола Атаназаровна, б.ф.д., к.и.х.
 Давлетов Санжар Ражабович, тар.ф.д.
 Дурдиева Гавҳар Салаевна, арх.ф.д.
 Ибрагимов Бахтиёр Тўлаганович, к.ф.д., акад.
 Исмаилов Исҳақжон Отабаевич, ф.ф.н., доц.
 Жуманиёзов Зоҳид Отабаевич, ф.ф.н., доц.
 Жуманов Мурат Арепбаевич, д.б.н., проф.
 Кадирова Шахноза Абдухалиловна, к.ф.д., проф.
 Каримов Улугбек Темирбаевич, DSc
 Курбанбаев Илҳом Жуманазарович, б.ф.д., проф.
 Курбанова Саида Бекчановна, ф.ф.н., доц.
 Қутлиев Учқун Отобоевич, ф-м.ф.д.
 Ламерс Жон, қ/х.ф.д., проф.
 Майкл С. Энжел, б.ф.д., проф.
 Махмудов Рауфжон Баходирович, ф.ф.д., к.и.х.
 Мирзаев Сирожиддин Зайниевич, ф-м.ф.д., проф.
 Мирзаева Гулнара Саидарифовна, б.ф.д.

Пазилов Абдуваеит, б.ф.д., проф.
 Раззақова Сурайё Раззоқовна, к.ф.ф.д., доц.
 Рахимов Раҳим Атажанович, т.ф.д., проф.
 Рахимов Матназар Шомуротович, б.ф.д., проф.
 Рахимова Гўзал Юлдашовна, ф.ф.ф.д., доц.
 Рўзметов Бахтияр, и.ф.д., проф.
 Садуллаев Азимбой, ф-м.ф.д., акад.
 Салаев Санъатбек Комилов, и.ф.д., проф.
 Сапарбаева Гуландам Машиариповна, ф.ф.ф.д.
 Сапаров Каландар Абдуллаевич, б.ф.д., проф.
 Сафаров Алишер Каримджанович, б.ф.д., доц.
 Сирожов Ойбек Очилов, с.ф.д., проф.
 Сотипов Гойипназар, қ/х.ф.д., проф.
 Тожибаев Комилжон Шаробитдинович, б.ф.д., академик
 Холлиев Аскар Эргашевич, б.ф.д., проф.
 Холматов Бахтиёр Рустамович, б.ф.д.
 Чўпонов Отаназар Отожонович, ф.ф.д., доц.
 Шакарбоев Эркин Бердикулович, б.ф.д., проф.
 Эрматова Жамила Исмаиловна, ф.ф.н., доц.
 Эшчанов Рузумбой Абдуллаевич, б.ф.д., проф.
 Ўразбоев Ғайрат Ўразалиевич, ф-м.ф.д.
 Ўрозбоев Абдулла Дурдиевич, ф.ф.д.
 Ҳажиева Мақсуда Султоновна, фал.ф.д.
 Ҳасанов Шодлик Бекнўлатович, к.ф.н., к.и.х.
 Худайберганаева Дурдона Сидиқовна, ф.ф.д.
 Худойберганаев Ойбек Икромович, PhD, к.и.х.

Хоразм Маъмун академияси ахборотномаси: илмий журнал.-№12/4 (109), Хоразм Маъмун академияси, 2023 й. — 263 б. — Босма нашрнинг электрон варианты - <http://mamun.uz/uz/page/56>

ISSN 2091-573 X

Муассис: Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси минтақавий бўлими — Хоразм Маъмун академияси

МУНДАРИЖА ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

Abdullaev X.D. Badiiy nutqning psixologik funksiyasi	5
Abulkasimova Yu.S. Kiberxavfsizlik ta'limida nutqiy va leksik kompetatsiyalarini zamonaviy texnologiyalar asosida o'rganish	8
Adilova D.K. O'zbek va rus she'riy matnlarida "ayol" leksik birligining lingvistik realizatsiyasi	10
Alimova M.R. Tarjimada kognitiv lakunalar muammosi	13
Allaberganova D.A. Omon Matjon she'riyatida fonografik vositalarning qo'llanilishi haqida	16
Aripova S.T. Linguocultural features of the translation of stories in English and Uzbek	19
Atabayeva Z.B., Umarova M.Y. Gyotening "Faust" asaridagi Mefistofel va doktor Faust obrazlarining adabiy tasnifi	23
Azimbayeva N.T. Akademik Bo'riboy Axmedov ilmiy merosi	25
Bannopova Z.X. Ingliz va o'zbek tilida kiyim dizayni va moda terminologiyasining lingvomadaniy xususiyatlari	30
Bo'ronov I.Q. "Favoyid ul-kibar" va "Badoyi' ul-vasat" devonida Husayn Bayqaro siymosining aks etishi	33
Botirova H.A. Linguistic-Pragmatic Study of Phraseological Units in English-Uzbek Literary Translations	38
Boboyev T. Xajviy she'rlar tilshunoslik nazariyasi ob'yekti sifatida	40
Bozorova D.I. The connection between stylistics and pragmatics	44
Davurova U.J. Kuzatuvchining matn va diskursdagi vazifasi	47
Davurova U. Matn kommunikativ - pragmatik nazariya sifatida	50
Eshonqulova S.I. Nodira she'riyatining diniy-ma'rifiy, falsafiy-tasavvufiy va axloqiy g'oyalari	53
Gavxaroy Isroiljon qizi Turizm terminologiyasining tarjimadagi strategik jihatlar	59
Hamroyeva G.T. Sharof Boshbekovning konflikt yaratish mahorati	62
Haydarov A.A. Badiiy tasvirda ritm, qofiya va ohangning o'rni va ahamiyati	66
Ibragimova D.Sh. Lexical units related to the education system in a comparative study of different languages	69
Jabborova Z.T. Notions of translation with fiction and non-fiction sources	72
Jumaniyozova M.X. Xorazm vohasi paremiologik birliklari lug'aviy qatamlariga oid ayrim qaydlar	74
Jumayeva Sh.Sh. Nasriy asar tarjimasiga xos xususiyatlar	77
Juraeva B.N., Melikulova M.X., Kholmatova G.B. National-cultural lexicon in linguistics	80
Khabibullaeva M.E. Comparative analysis of the translations of Qadiri's novel "Bygone days"	82
KHabibulloeva G.K., KHushbakova N.N. Cognitive analysis of english and uzbek idiomatic words	85
Madaminov A. Ot propositiv nomlanishli so'z birikmalarining gap qurilishidagi o'rni	88
Maripova X.M. Harbiylar nutqida qo'llaniladigan harbiy va noharbiy frazeologik birliklar	91
Matenova F.M. Words as the main unit of language and speech	94
Murodova D. Exploring american identity in james Fenimore Cooper's "The pioneers"	96
Nashirova Sh.B. Ikki tilli o'quv lug'atlarda polisemiyaning til birligi sifatida ifodalanishi	99
Otarova U.B. "Xamsa" tarkibidagi dostonlarda Jomiy timsoli	102
Qabulova D.R. Xorazm mintaqaviy ayol ismlarida tarkibida ayol jinsini ifodalovchi indikatorlar	105
Qo'chqarov T. Sak-massaget eposi va uning o'ziga xos xususiyatlari	107
Qurbonova G.A. Qadimgi ingliz gidronimlarining kelib chiqish tarixi va yasaliishi	111
Rahimova M.O. Lingvistik nazariyada mantiqiylik	114
Raxmatova D.N. Hoji Muin dramasiining til va uslub xususiyatlari	117
Raxmonqulova F.A., Jumayeva S.M. Shoir Aleksandr Faynberg ijodining o'zbek adabiyotida tutgan o'rni	120
Sabirova D. Erkin A'zamning "Shovqin" romanida polifonik nutq ko'rinishi	123
Salimova D.A. Tavsifiy lirikaga xos tavsif vositalarining badiiy-estetik ahamiyati	125
Saloxiddinov M.Sh. Harakatning konseptual turlari va munosabatlari tadqiqoti	130
Shomurotova B.O'. Afsonaviy qushlar inson tafakkuri umumiyliigi ifodasi sifatida	134
Shukurova B.B. Hikoyada kontrast usulining poetik- funksional o'rni	138
Talibjanova A.L., Agzamkhodjaeva S.A. Youth slang as a form of expression of youth culture	140
Tugolov I.X. Rus va o'zbek tillarida zamon tushunchasini ifodalovchi so'zlarni solishtirish	143

Kommunikativ-pragmatik nazariya matnni kontekst, izchillik, nutq harakatlari, implikaturalar, taxminlar, ritorik tuzilish va matnlararo aloqalar nuqtai nazaridan tahlil qilish uchun keng qamrovli asos yaratadi. Ushbu omillarni hisobga olgan holda, til muloqotda qanday ishlatilishini va matnlar ularning sirt tuzilishidan tashqari ma'noni qanday etkazishini chuqurroq anglash mumkin.

Matnni kommunikativ-pragmatik nazariya sifatida muhokama qilish odamlarning qanday muloqot qilishini tushunish uchun yangi yo'llarni ochadi. Bu kontekstning ahamiyatini, ma'ruzachi niyatlarini va tinglovchining tilni anglashdagi rolini ta'kidlaydi. Ushbu yondashuv turli sohalarda, jumladan tilshunoslik, psixologiya, sotsiologiya va hatto sun'iy intellektda qo'llaniladi.

Xulosa qilib aytganda, matnni kommunikativ pragmatika nuqtai nazari orqali ko'rish, Real vaziyatlarda til qanday ishlashini yanada boyroq tushunishni taklif qiladi. Ushbu sohani yanada rivojlantirish uchun tadqiqotchilar turli xil tillar va kontekstlarni o'rganishlari, yangi tahliliy vositalarni ishlab chiqishlari va ushbu topilmalarni til ta'limi, madaniyatlararo aloqa va inson va kompyuterning o'zaro ta'siri kabi amaliy sohalarda qo'llashlari kerak.

Ushbu maqola til, aloqa va pragmatikaning kesishishiga qiziqqan olimlar va tadqiqotchilar uchun boshlang'ich nuqta bo'lib xizmat qiladi. Matn shunchaki so'zlar va jumlar to'plami emas, balki son-sanoqsiz kontekstli va pragmatik omillar ta'sirida ma'noni yetkazish vositasi ekanligi aniq. Ushbu nozikliklarni tushunish samarali muloqot va nutqni mazmunli tahlil qilish uchun juda muhimdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Ҳожиёв А. Тилшунослик терминларининг изоҳли луғати. – Тошкент: Ўзбекистон Миллий энциклопедияси, 2001. –124 б.
2. Дейк Т.А. ван. Язык, познание, коммуникация. - М.: Прогресс, 1989. -С. 372.
3. Сафаров Ш. Прагмалингвистика. Монография. – Тошкент: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 2008. - Б.69-70-б.

UO'K 81-13

NODIRA SHE'RIYATINING DINIY-MA'RIFIY, FALSAFIY-TASAVVUFIIY VA AXLOQIY G'OYALARI

S.I.Eshonqulova, prof., f.f.d.(DSc), Chirchiq davlat pedagogika universiteti, Chirchiq

Annotatsiya. Ushbu maqolada sohibi devon, zullisonayn shoira Mohlaroyim – Nodiraning ijodiy laboratoriyasi va adabiy merosining birlamchi manbalari, shoira dunyoqarashini shakllanishida diniy-ma'rifiy, falsafiy-tasavvufiy va axloqiy asoslari tahlil ostiga olingan. Nodira devonida islom dini arkonlari, payg'ambaru sahobalar va hadisi sharif to'g'risida talay she'ru timsollar mavjudki, ularni tadqiq etish maqsadida shoira she'riyatining diniy-ma'rifiy, falsafiy-tasavvufiy va axloqiy g'oyalari alohida tarixiy-qiyosiy metod asosida kompleks tahlil etilgan, germeneytik usullaridan foydalanilgan holda maxsus tadqiqot doirasiga tortilgan.

Kalit so'zlar: Nodira, devon, poeziya, badiiy tafakkur, diniy-ma'rifiy, falsafiy-tasavvufiy, axloqiy asoslar, tushuncha va qadriyatlar.

Аннотация. В данной статье анализируются творческая лаборатория и первоисточники литературного наследия поэтессы Мохларойим - Нодир, религиозно-просветительские, философско-мистические и нравственные основы формирования мировоззрения поэтессы. «Диван Надира», содержащий множество поэтических символов об архонгах исламской религии, сподвижниках Пророка, хадисах Шарифе, всесторонне проанализирован на основе сравнительного метода и включен в объем специальных исследований с использованием герменевтических методов.

Ключевые слова: Надира, деван, поэзия, художественное мышление, религиозно-просветительские, философско-мистические, нравственные основы, понятия и ценности.

Abstract. In this article, the creative laboratory and primary sources of the literary heritage of the poetess Mohlaroyim - Nodira, religious-educational, philosophical-mystical and moral foundations in the formation of the worldview of the poetess are analyzed. The Nadira Divan contains many poetic symbols about the archons of the Islamic religion, the Prophet's companions, and the

Hadith Sharif. It was comprehensively analyzed on the basis of the comparative method and included in the scope of special research using hermeneutic methods.

Key words: *Nadira, devan, poetry, artistic thinking, religious-educational, philosophical-mystical, moral foundations, concepts and values.*

Kirish. Har bir xalqning adabiyoti uning milliy ruhi, tafakkur tarzi, ustozlar tajribasi, diniy-ma'rifiy, falsafiy-tasavvufiy, axloqiy-ma'naviy tushuncha va qadriyatlariga tayanadi. Binobarin, ijodkor lirikasidan kelib chiqadigan xulosalar asosida ijodkor dunyoqarashining yetakchi jihatlari borasida fikr yuritish mumkin. Dunyoqarash o'z-o'zidan ijodkor yashagan davr, uning hukmron mafkurasi, ijtimoiy, ma'naviy, siyosiy, falsafiy, psixologik spesifikasi bilan bog'liqdir. Shuning uchun bularni nazardan chetga surib, adabiy jarayon mohiyatini belgilash ham, adabiy an'analarning badiiy ijoddagi roli va ahamiyatini to'g'ri baholash ham mumkin emas. Taniqli rus adabiyotshunosi A.Bushminning "Adabiyot o'zining qonuniy taraqqiyot harakatida o'tmishda erishilgan fikr tajribasini o'zlashtiradi (assimilyatsiya qiladi)" [3], – degan fikri ham bu haqiqatni tasdiqlaydi. Zero, badiiy ijodda ma'no, tuyg'u yoki haqiqat yo'q joydan kashf etilmaydi, balki badiiy ijodda din va falsafa, ma'rifat va ma'naviyat, tafakkur va axloqiy qadriyatlar ham o'z o'rni va mavqeyiga ega bo'ladi.

Keng qamrovli, teran mohiyatni o'zida mujassamlashtirgan sohibi devon, zullisonayn shoira Mohlaroyim – Nodira she'riyati diniy-ma'rifiy, falsafiy-tasavvufiy, axloqiy-ma'naviy ma'nolardan xoli emas. Nodira she'riyatining ko'p asrlik o'zbek adabiyoti tarixida o'ziga xos o'rni bor. Shoira dunyoqarashining takomilida o'zi mansub bo'lgan islom dunyosining ma'naviy ta'siri katta. Nodira devonida Alloh taolo, payg'ambar (s.a.v.) betakror badiiyat bilan vasf etiladi. Bu shoiraning kalom ilmini, islom dini va millatimiz tarixini chuqur bilganidan dalolat beradi. Shoiraning ijodiy laboratoriyasini o'rganish va adabiy merosining birlamchi manbalarini izlab topish va o'rganish izchillik bilan davom etmoqda. Mumtoz merosimiz namunalarining shu nuqtayi nazar asosida o'rganib, baholanishi adabiyotshunosligimizdagi ko'plab ilmiy muammolar yechimiga olib kelganligi bilan muhim va dolzarbdir.

Shoira lirikasining tarixiy, diniy-ma'rifiy, falsafiy-tasavvufiy va ma'naviy-axloqiy asoslarini o'rganganimizda, Nodira asarlaridagi g'oyaviy-badiiy tadrij taraqqiyotida shoira uslubi va ijodiy o'ziga xoslikning shakllanish jarayonini ochib berish, shoiraning salaflar ijodiga munosabati hamda badiiy tafakkurning yangilanish tamoyillari masalalari: an'anaviylik, ijodiy individuallik, lirik qahramoni ruhiyati tasviri, obrazlarining o'ziga xos yaratilish tamoyillari, yaratilardagi hayotiylik va badiiylik, badiiy mahorat, uslubi izlanishlar, shakl va mazmun uyg'unligi kabi o'nlab masalalar alohida e'tibor qaratishni taqozo qiladi.

Adabiyotlar tahlili va metodlar. XX asr nodirashunoslikda shoira ijodini atroflicha o'rganilganligi bilan ajralib turadi. Nodira tarjimayi holi, ijodiy merosiga oid bir qator tadqiqotlar adabiyotshunos olimlar tomonidan turli aspektlarda tadqiq etilgan [17;18;19]. Mustaqillik yillarida ham shoira shaxsiyati va she'riyatini yoritishga qaratilgan ko'plab ilmiy tadqiqotlar amalga oshirilgan [15;5;6]. Qayd etilgan tadqiqotlarda Nodira shaxsiyati, dunyoqarashi, asarlaridagi tarixiy obrazlar tizimi, poeziyasi borasida turli yo'nalishlarda turli munosabatlar bilan fikr-mulohazalar milliy istiqloq nuqtayi nazaridan biografik va qiyosiy-tipologik metod orqali tahlil etilgan [14, 9]. Nodira lirikasida asosan islom dini tarixi va shoiraning o'zi yashagan davr bilan bog'liq tarixiy shaxslar obrazlari o'ziga xos poetik talqin etilgani kuzatiladi. Biroq, Nodira she'riyatining diniy-ma'rifiy, falsafiy-tasavvufiy va axloqiy asoslari masalasi alohida tarixiy-qiyosiy metod asosida kompleks tahlil etilmagan, germeneytik usullaridan foydalanilgan holda maxsus tadqiqot doirasiga tortilmagan.

Natijalar va muhokama. Ma'lumki, epik va lirik poeziyada Alloh hamdi, Muhammad payg'ambar na'ti, chahoryor va Hazrat Ali avlodlari vasfiga doir manqabatlar yozish an'anasi yetakchilik qilgan. Qayd qilingan an'anaviy qismdan keyin, asarning asosiy syujetiga o'tilgan. Lirik asarlar – devon tartib berishda ham shunday qonuniyat saqlanib qolgan. Ya'ni har bir radifga yozilgan she'rning birinchisi hamd, keyingisi na't, undan keyin chahoryor va boshqalarga bag'ishlangan bo'lishi zarur hisoblangan. Agar ulardan biri bo'lmasa, birining o'rniga ikkinchisi kelavergan [27].

Islom va Qur'on mavzusi o'zbek adabiyotida tarixiy shaxslar obrazi talqinining o'zak mohiyatini tashkil etgan. Islomiy adabiyotda tarixiy shaxslar obrazi iymon, e'tiqod, ezgu amallar, insonning Yaratgan

oldida mas'ulligi kabi mezonlar asosida tasvirlangan. Shu bois ham, yagona Islom madaniyati hududlarida turkiy xalqlar adabiyoti boy an'analar jihatidan muhim o'rin tutgan va o'zga adabiyotlarga ham ta'sir o'tkazgan [10].

Mutaxassislar fikricha, islom dini bilan bog'liq tarixiy shaxslar obrazi Qur'oni Karim va folklor asarlari orqali yozma adabiyotga ko'chgan. Shoiralar ma'lum bir g'oyaviy-badiiy niyatda bu obrazlarga xos sifatlarga ishora qilishgan. Natijada, "ijodkorning tafakkur mevasi sifatida yangi obrazlar va ifoda tasvir vositalari maydonga keladi" [23]. Sharq musulmon adabiyotida manqibiy-agiografik asarlar yaratilgani ham o'ziga xos hodisa hisoblanadi. Ularda Islom dini peshvolari hayoti va faoliyati bilan bog'liq tafsilotlar tarixiylikdan ko'ra afsonaviylikni o'zida mujassam etgani bilan e'tiborga loyiq [13].

Shoiraning hamd, na't mavzusidagi g'azallari teran ma'no va go'zal badiiy shakl uyg'unligi jihatidan alohida ajralib turadi. Devon tartib berar ekan, u mavjud an'anaga muvofiq debochani hamd va na't bilan boshlaydi. O'zbek va forsiy tildagi g'azallari ham hamd va na'tlar bilan boshlanadi. Ma'lumki, na't g'azal deb Muhammad payg'ambar maqtovigaga bag'ishlangan g'azallarga aytiladi [26]. Z.G'afforova musulmon Sharq xalqlari adabiyotida an'anaviylashgan na't she'rlarni vasf, me'rojnoma va shafolatga bo'lib o'rganadi [27]. Nodira ijodiyotidagi na't she'rlar ham asosan, vasf, me'rojnoma va shafolat-faxriya mazmunida. Ularda Muhammad payg'ambarning so'nggi payg'ambar ekanligi, olam u tufayli yaratilganligi, qiyomat kunida payg'ambar shafoti bois ummatlarining barcha gunohlari kechirilishi ohorli mazmun va betakror tashbehlar vositasida ifodalanadi.

Munojot g'azaldan olingan mana bu baytda Muhammad payg'ambarning qiyomat kunida o'z ummatlarining gunohini Tangridan so'rovchi shafe'ligi bilan bog'liq qarashlar o'z ifodasini topgan. Unga ko'ra, Nodira o'zining gunohkor ekanligini aytib, Yaratgandan Muhammad payg'ambarning haqqi hurmati bandalari, jumladan, o'z gunohlarini kechirishni so'raydi:

Yo rab, ba haqqi Ahmadi Muxtoru oli o',

Baxshoy churmi banda ba altofi Kibriyo.

Mazmuni: *Ey Xudo, Ahmadi Muxtorning urug'-aymog'lari haqqi, Kibriyolik lutfing bilan bandalaring gunohini kechir.* "Oli o' " – uning oilasi ma'nosini beradi. Bu ibora bilan saodat xonadonigina nazarda tutilmoqda (N2;8-10).

Shoiraning "Tuyi dar har du olam dastgiram" misrasi bilan boshlangan g'azalida Muhammad (s.a.v.) ikki dunyoda qo'llovchi podshoh, hidoyat sari yetaklovchi kabi sifatlari bilan vasf etilgan bo'lsa, "Kase, ki nest sarash xok gashta bar dari o' " misrasi bilan boshlangan g'azalida esa Muhammad (s.a.v.)ning so'nggi payg'ambar ekanligi, me'roj voqeasi, barcha ummatlarining gunohini tilaguvchi shafe' ekanligi ulug'lanadi.

Qur'oni Karim va hadisda islom dini haqqoniyat va rabboniylikni (muhofaza qilishga va himoyalashga kafil etilgan) targ'ib qiladigan din ekanligi ta'kidlanadi. Shoiralar bir g'azalida:

Fahm aylagay ramuzi haqiqatni Komila,

Har kimki topti ma'nii Qur'ong'a ixtisos (N1;189),

– der ekan, Qur'on ma'nosini o'zlashtirgan odam haqiqat ramzini fahmlay oladi, deb tushuntiradi.

Mohlaroyim ijodida xulafoyi roshidin vasfiga bag'ishlangan she'rlar ko'p bo'lmasa-da, ularning fazilati, islom dini rivojida xizmatlari vasf etilgan misralarni uchratish mumkin. Nodiraning na't va manqabat she'rlarida umummusulmon adabiyotiga xos tarzda Muhammad payg'ambarning fazilatlarini, yaqinlarining islom tamadduni yuksalishidagi xizmatlari o'ziga xos pafos hamda ohorli tashbehlar vositasida ifodalangan.

Shoiraning devonida "Hadis" radifli g'azali ikkita bo'lib, unda e'tiqod va iymon tuyg'ulari tarannum etiladi. Zero, hadis Alloh kalomi bo'lmish Qur'oni Karimdan keyin eng muqaddas kitobdir. Bu haqda Muhammad payg'ambar shunday bashorat qilgan edi: "Ey ummatlarim! Men sizlar uchun Qur'oni Karim bilan o'zimning sunnatim, yo'l-yo'riqlarimni qoldirdim. Sizlar bu ikkalasini qattiq ushlab, ularga amal qilsangiz, to'g'ri yo'ldan aslo adashmaysiz" [25].

Hadislar to'lig'icha halolni haromdan, yaxshini yomondan, do'stni dushmanidan farqlaydigan barkamol axloqli shaxslarning e'tiqodini mustahkamlaydi, poklikka, xushxulqlikka chaqiradi,

insoniy mukammallikka undaydi. Shoira shu bois hadislarni har vaqt takrorlab turish inson uchun yaxshi fazilat deb hisoblaganini birinchi g'azalida:

Dameki lablaridin zohir etsa yor hadis,

Ulusin xotirini aylagay shikor hadis.

Labing hadisini jon lavhina savod ettim,

Ko'zim qarosi kabi bo'ldi mushkbor hadis (A1;114),

– shunday tasvirlarda bersa, ikkinchi g'azalida:

Gungu lol o'lg'usidur bulbulu to'ti nog'ah,

Ul shakarlab nafasi aylasa izhor hadis.

Bildilar chunki jahon ahli hadisni sahih,

Tong emas bo'lsa ulus og'zida takrori hadis (A1;115),

– tarzda tarannum etadi. Shoira ushbu g'azalida inson ruhiyatida kechuvchi barcha murakkabliklarni mahorat bilan yoritadi va bora-bora barchaning yagona ishonchi Alloh ekanligiga o'quvchilarni ishontirmoqchi bo'ladi.

Shoira ijodida hadislar bilan birga ro'za, ro'za tutish, ro'zaning fazilatlariga bir necha bora murojaat qilingan. Hech kimga sir emaski, ro'za ham musulmon ahli uchun farz qilingan amal hisoblanib: “Ey mo'minlar! Taqvoli kishilar bo'lishingiz uchun sizlardan ilgari o'tganlarga farz qilingani kabi sizlarga ham sanoqli kunlarda ro'za tutish farz qilinadi” [22], –deyilgan. Shoira bu mavzuga ko'p bora murojaat qilishiga sabab, ro'za insonlarning qalblarini poklaydi, ularni haromdan hazar qilishga undash bilan ezgu amallar qilishga chorlab, komillikka yetaklashining boisi diniy-ma'rifiy manbalarni chuqur o'rganib, uning xosiyatlarini qalban his qilganidan bo'lsa kerak:

Ro'zada Komila, boz ayla saxovat eshigin,

Bo'ldi haq rahmatidin ro'zai rizvon hojat.

Zotan, ro'za oyida insonlarning qalbi, ruhi yanada pok bo'lish bilan birga Allohning rahmatidan umidvorlik hislari bisyor ko'p bo'ladi.

Ro'za za'fidin ajab hayratdadurman, Nodira,

Aylamasman lek bu ahvol ila tarki duo (A1;52).

Shariat – ruhiy-ma'rifiy kamolot yuksakligining birinchi pog'onasidir. Usiz erishilgan har qanday daraja mardud bo'lishi so'fiylar qarashlarida ham, so'fiyona she'riyatda ham o'z aksini topgan. Shunday ekan, tasavvufda ham, uning ta'siridagi adabiyotda ham “Shariat – mash'al, tariqat – yo'l, haqiqat – boradigan manzildir” [24], – degan qarash umumiy va o'zgarmas qoida hisoblanadi. Tasavvufning adabiyot, xususan, she'riyat bilan yaqinlashuvi tasodifiy hodisa bo'lmagan. Chunki xuddi adabiyot singari tasavvuf ham inson axloqi, ko'ngli, ruhi va tafakkuri bilan mashg'ul bo'lishni qo'llab-quvvatlagan. Qolaversa, “Tasavvuf adabiyotini o'rganmay turib musulmon Sharqi madaniy hayoti haqida yorqin tasavvur olib bo'lmaydi” [2], – deydi Ye.E.Bertels. Bundan tashqari, filologiya fanlari doktori Najmiddin Komilov ta'kidlaganidek, “Tasavvuf bilan badiiy ijod orasidagi yaqinlikni so'fiylar va ijodkorlarning ruhan yaqinligidan ham izlasa bo'ladi” [11]. Binobarin, “..tasavvuf jahon tafakkuri tarixining uzviy bo'lagi” sifatida ma'lumdir [16].

Qur'oni Karim ta'limi va tasavvufning ma'naviy tamoyil sifatidagi o'rnini o'zbek mumtoz adabiyotining har bir bosqichi hamda obidalar misolida kuzatishimiz mumkin. Adabiyot tarixiga doir qaysi bir nodir asarni qo'lga olmaylik, unda insonning ma'naviy kamoloti va shaxs sifatidagi takomilida islom ta'limi, Qur'on oyatlari hamda tariqatga oid qarashlarning ulkan ma'rifiy o'rni borligini ko'ramiz [20]. Nodira ijodining yuksakligi, shubhasiz hayot jarayonlarining tub ildiziga nigoh tashlay olishida, tafakkurining keng qamrovliligida, ijtimoiy voqelikka o'ziga xos nazar solishida yorqin namoyon bo'lganida, shoira ijodiga ta'sir ko'rsatgan ikkinchi omil diniy-ma'rifiy, falsafiy-tasavvufiy va axloqiy-ma'naviy tushunchalarni yaxshi bilganidadir.

Shoira she'riyatining diniy-ma'rifiy, falsafiy-tasavvufiy va axloqiy asoslari haqida so'z borar ekan, shoira badiiy mahoratini va ijodiy muvaffaqiyatini to'liq anglash uchun, uning borliq, inson haqidagi fikrlarining falsafiy asoslarini bilish zarur. Aytish joizki, Nodira lirikasida asosiy o'rinni ishq mavzusi egallaydi. Ishq-muhabbat mavzusi qadimdan barcha buyuk, yetuk insonlarni qiziqtirib kelgan. Ibn Sino “Ishq haqida risola” (“Risola fil-ishq”)sida inson qalbini junbushga keltirgan muhabbatni ruhiy emotsional holat deb bilganligini ko'rish mumkin. Olim insondagi bu emotsional

ruhiy holatni jamiki tabiiy unsurlarda kechadigan jarayon deb hisoblaydi va odamzodga xos bo'lgan ishqdan hayvoniy hirsii ishqning farqli tomonlarini aniqlaydi [4]. Ulug' zot bo'lgan inson muhabbati barcha tomonlari bilan hayvoniy hirsdan yuqori turishligini, o'z jismidagi hayvoniy hirs bo'lmish ishqni yenga olsagina inson ilohiy ishq sohibi sifatida oliy maqomga ega bo'lishini Ibn Sino o'z asarida ilmiy dalillaydi. Imom G'azzoliyning "Diniy ishlarning tiklanishi" ("Ihyoi ulum-ad-din") kitobidagi "Najotga eltuvchilar" ("Munjiyot") deb atalmish to'rtinchi qismi tarkibida ham bu mavzuda alohida bob ajratilgan [1].

Tasavvuf ta'limotida ushbu qarashlar umumlashtirilib, alal oqibat, "ishqi haqiqiy" va "ishqi majoziy" tushunchalari tarzida namoyon bo'ldi. "Ishqi haqiqiy" Yaratganga bo'lgan chuqur muhabbat bo'lib, Parvardigorning vaslini ko'rishga muhtojlikni anglatasa, "ishqi majoziy" bandalarning bandalarga hamda o'tkinchi olamga qo'yilgan ishq sifatida talqin etiladi [8]. Shoiri Nodira ijodini kuzatar ekanmiz, uning lirikasida "ishqi ilohiy", "ishqi majoziy" tasvirining go'zal namunalarini uchratamiz. Masalan:

*Avvali nomamni hamding birla aylay ibtido,
Xoti pokingga erur na ibtido, na intiho.
Men kimu vasfingni zikr etmak va lekin ko'ngluma,
Yuz tuman shavqi muhabbat shu'lasi bermish ziyo...
Ikki olamda umidim sendin ermish, Komila,
Qilmag'il, yo rab, o'zungdan o'zgalarga oshno (N1;29).*

Shoiri ushbu g'azalini abadiyat egasiga bitar ekan, o'ziga behisob shavqu muhabbati ziyo berganligini chin yurakdan e'tirof etadi. Yagona Yaratuvchiga "o'zungdan o'zgalarga oshno qilmag'il", – deya ishq izhorini namoyon etadi.

Nodira lirikasida Haq taologa intilish va ishq ilohiyga bag'ishlangan quyma satrlarni ko'plab uchratish mumkin. Shoiraning she'rlarida Allohga muhabbat, islom diniga e'tiqod, inson va tabiatga bo'lgan mehr tuyg'ulari bilan uyg'unlashib ketadi. "Paydo" radifli g'azalida Allohga qarata: Sening muhabbating bilan to'liq qalbim o'zligini bildirdi, senga bo'lgan muhabbatim ifodasi – ko'z yoshlarimdan vafo niholi unib chiqdi, –deb shukr va faxr tuyg'usini izhor etadi.

"Komila devonida o'zini rind, qalandar deb atagan baytlar, g'azallar ham mavjud. Ilohiy ishq talqin etilgan "omadam" radifli g'azalida shoiri "ishq libosini kiyganman, murod tojini boshimga qo'yanman, aylanib turgan charx piyolamdir, men bir rind qalandarman", – deb yozadi:

*Kisvati ishq dar baram, toji murod bar saram,
Gardishi charx sog'aram, rindi qalandar omadam.*

Keyingi baytlarda shoiri mutasavvuf ayol qiyofasida namoyon bo'ladi. U faqr va fano yo'lida yo'lchi ekanligini bayon etmoqda. Shoiri qaysidir tariqatga rasman aloqador bo'lmasa-da, qalban ixlosmand bo'lgan. Balki, keyingi baytda ishora etilayotganidek, "Haq vujudini naqsh etib", naqshbandlarga ixlos qilgandir" [12]. Biroq shuni alohida qayd etish joizki, Nodira ijodida "ishqi ilohiy" bilan hamohang tarzda "ishqi majoziy" ham o'ziga xos o'rin tutadi. Shoiri ash'orlarida ishq ilohiy bilan ishq majoziy uyg'unlikda yuqori cho'qqi, go'zal tuyg'u sifatida talqin etilishi bilan birga, shoiri lirik qahramon – oshiq ahvolidan darak berib, tuyg'ulari bilan majoziy hamda ilohiy g'oyalarni uyg'unlashtiradi. Bu g'oyalar shoiri ko'zlagan mehr-vafo, insoniylik, yaxshi axloqni va fazilatlarni ifodalasa, boshqa jihatdan, Yaratganga bo'lgan mislsiz intilish bilan bog'liq tasavvurlarni ham qamrab oladi. Adabiyotshunos olim A.Hayitmetovning: "Garchi Sharq poeziyasi tarixida biz satirik, falsafiy, avtobiografik g'azallarni, tabiat, may haqidagi g'azallarni uchratsak ham, lekin g'azalning asosiy spetsifik mavzusi ishqdir. Buni faqat g'azal nazariyachilarining fikrigina emas, balki shu narsaning necha yuz yillik taraqqiyot tajribasi ham ko'rsatib turadi" [7], – degan qarashlari naqadar asosli ekanligini Nodira lirikasi misolida ham ko'rishimiz mumkin. "Nodira she'riyatida ikki xil ishq bir-biri bilan uyg'unlashgan holda yuzaga chiqadi va ayni paytda bu hol shoiraning keng qamrovli ijodkor sifatidagi salohiyatini ko'z-ko'z qiladi" [20].

Shoiri badiiy ijodining tub asosi falsafiy, ijtimoiy, va estetik qarashlarining yuksak poetik shakldagi ifodasi bo'la olganligi bilan xarakterlanadi. Chunki adabiyotning vazifasi jamiyatga badiiy shaklda xizmat qilishdan iboratdir. Haqiqiy shoirning asari g'oyaviy, tarbiyaviy, ma'rifiy ahamiyatga ega bo'lishi bilan birga badiiy ahamiyatga ega ham bo'lishi lozim. Yuksak g'oya va chuqur mazmunni go'zal badiiy shaklda bera olgan asarlarga jahon adabiyoti xazinasidan o'ziga munosib

o'rinni egallaydi va abadiy yashaydi. Lirik asarda dunyo ijodkorining ichki dunyosi orqaligina o'z ifodasini topadi. Shuning uchun lirika shoirni o'quvchi bilan sirdosh qilib qo'yadi. Sirdoshlik esa o'ta yaqinlikdir. Xuddi shunday maqomda turgan shoira ham fikr-mulohazalarini, falsafiy xulosalarini betakror san'atkor sifatida go'zal badiiy lavhalarda ifodalay oladi.

Xulosa. Nodira badiiy tafakkurini shakllanishida diniy-ma'rifiy, falsafiy-tasavvufiy, axloqiy-ma'naviy tushuncha va qadriyatlarining o'rini belgilash asnosida biz o'z xulosalarimizni bayon qilishni maqsadga muvofiq deb bildik. Ular quyidagilar:

1. Shoira Mohlaroyim – Nodira asarlarining jahonshumulligi va abadiy barhayotligining sababi ham uning ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan yuksak fikrlarni badiiy shaklda ifodalaganligidadir. Nodira badiiyat olami diniy-ma'rifiy, falsafiy-tasavvufiy g'oyalardan suv ichgan, ya'ni ular bag'rida ulg'aygan. Shoira islom dini peshvolari, xususan, Muhammad payg'ambar va xulafoyi roshidin obrazlarini tasvirlashda o'zigacha bo'lgan davr ijodkorlari yo'lidan boradi.
2. Timsollar yaratishda ular bilan bog'liq birlamchi tarixiy manbalardagi ma'lumotlarga, xususan, Qur'on va islom tarixi bilan bog'liq asarlar, salaflari asarlarida uchraydigan an'anaviy lavhalardan foydalanadi. Shu bilan birga, o'zi mansub bo'lgan mazhab aqidalari, qarashlariga tayanadi. Ulardan chetga chiqmaslikka harakat qiladi. Nodira devonidagi she'rlar o'sha davrda mavjud an'anaga ko'ra hamd, munojot va na'tlar bilan boshlangan. Shoira Muhammad (s.a.v.), choryorlar va sahobalar obrazini o'ziga xos tasvirlaydi. Kalom ilmini, islom dini va millatimiz tarixini chuqur bilgan Nodira she'rlarida bu tipdagi obrazlar yuksak badiiyat bilan tasvirlangan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Абу Хамид ал Газали. Воскрешение наук о вере. –М.: Наука, 1980. –С.238. (Abu Hamid al Ghazali. The resurrection of the sciences of faith. –M.: Nauka, 1980. –P. 238).
2. Бертельс Е.Э. Суфизм и суфийская литература. – М.: Наука, 1965. – С. 54. (Bertels E.E. Sufism and Sufi Literature. –M.: Nauka, 1965. –P. 54).
3. Бушмин А. Наука о литературе. Проблемы. Суждения. Споры. –М., 1980. – С.152. (Bushmin A. Science of Literature. Problems. Judgments. Disputes. –M., 1980. –P. 152).
4. Сeryabryanov C. Ибн Сино (Авиценна) о любви. – Тбилиси, 1976. – С.47-68. (Seryabryanov S. Ibn Sino (Avicenna) about love. –Tbilisi, 1976. –P. 47-68).
5. Eshonkulova S. Nodira she'riyatida tarixiy obrazlar talqini. Filol. fan. nom. ...diss. – T., 2011. – B. 158. (Eshankulova S. Interpretation of historical images in the poetry of Nodira. Philol. science. name ... diss. –T., 2011. –P. 158).
6. Eshonkulova S. Nodiraning badiiy mahorati. Filol. fan. dokt. ...diss. – Jizzax, 2022. B. 267. (Eshankulova S. Nodira's artistic skills. Philol. science. dr. ... diss. –Jizzakh, 2022. –P. 267).
7. Hayitmetov A. Navoiy lirikasi. –T.: O'zR FA, 1961. –B.56. (Hayitmetov A. Navoi lyrics. –T.: UzR FA, 1961. –P. 56).
8. Imomnazarov M. Mintaqa adabiyoti rivojida tasavvufning o'rni / Badiiy adabiyot va tasavvuf timsollari. –T.: Toshkent davlat Sharqshunoslik instituti. –B.23–24. (Imamnazarov M. The place of mysticism in the development of regional literature / Symbols of fiction and mysticism. –T.: Tashkent State Institute of Oriental Studies. –P. 23-24).
9. Jumaxo'ja N. Ramzi haqiqat erur ishq majoz // G'oyiblar xaylidan yongan chiroqlar. – T.: O'zbekiston, 1994. – B. 297. (Jumahoja N. Ramzi haikhatat erur ishq majoz // Lights lit from the lost. –T.: Uzbekistan, 1994. –P. 297).
10. Karomatov H. Qur'on va o'zbek adabiyoti. –T.: Fan, 1993. –B. 62. (Karomatov H. Qur'an and Uzbek literature. –T.: Science, 1993. –P. 62).
11. Komilov N. Tasavvuf. Birinchi kitob. –T.: Yozuvchi, 1996. –B.156. (Komilov N. Sufism. The first book. –T.: Yozuvchi, 1996. –P. 156).
12. Muhitdinova N. Nodira she'riyatida tasavvufiy qarashlar talqini / Tasavvuf adabiyotining o'rganilishi va tarjimashunoslik muammolari. Respublika ilmiy nazariy anjumani materiallari, 2018. –B.111. (Muhitdinova N. Interpretation of Sufi views in Nadira's poetry / Study of Sufi literature and problems of translation studies. Proceedings of the Republican scientific theoretical conference, 2018. –P. 111).
13. Nazarov B. Islom agiografiyasi tizimida maqomotning o'rni va uning badiiy uslubiy xususiyatlari (Bahouddin Naqshband maqomatlari asosida): Filol. fan. dokt. ... diss. –T., 2000. –B. 20-26. (Nazarov B. The role of maqamat in the system of Islamic hagiography and its artistic stylistic features (based on the maqamats of Bahauddin Naqshband): Philol. science. dr. ... diss. –T., 2000. –P. 20-26).
14. Nodira. Devon. –T.: Fan, 1963. – B. 621. (Nadira. Devon. –T.: Science, 1963. –P. 621).
15. Nusratullo Atoulo o'g'li Jumaxo'ja. Milliy mustaqillik mafkurasi va adabiy meros (XVII–XIX asrlar o'zbek she'riyati asosida). Filol. fan. dokt. ...diss. –T., 1999. – B. 292. (Jumahoja, son of Nusratullah Atullo. Ideology of national independence and literary heritage (based on Uzbek poetry of the 17th-19th centuries). Philol. science. dr. ... diss. –T., 1999. –P. 292).
16. Qayumov A. Bu ohang ila bo'lg'asen naqshband. –T., 1993. – B. 26. (Kayumov A. You're inspired by this melody. –T., 1993. –P. 26).

17. Qayumov A. Qo'qon adabiy muhiti (XVIII–XIX asrlar): Filol. fan. dokt. ... diss. –T., 1961. – bet 563. (Kayumov A. Kokan literary environment (XVIII–XIX centuries): Philol. science. dr. ... diss. –T., 1961. –P. 563).
18. Qodirova M. Nodira hayoti va ijodi: Filol. fan. nom. ... diss. –T., 1961. – bet 182. (Kadirova M. Life and work of Nodira: Philol. science. name ... diss. –T., 1961. –P. 182).
19. Qodirova M. She'riyat va muhabbat malikasi. –T.: Adabiyot va san'at, 1998. –B.3. (Kadirova M. The queen of poetry and love. –T.: Literature and Art, 1998. –P. 3).
20. Qodirova M. XIX asr o'zbek shoiralari ijodida inson va xalq taqdiri. –T.: Fan, 1977. –B.31–32. (Kadirova M. Fate of man and nation in the works of Uzbek poets of the 19th century. –T.: Science, 1977. –P. 31–32).
21. Qur'oni Karim. Alouddin Mansur tarjimasi. –T.: Cho'lpon, 1992. –B.21–22. (Quran. Translated by Alauddin Mansur. –T.: Cholpon, 1992. –P. 21–22).
22. Rafiddinov S. Majoz va haqiqat. –T.: Fan, 1995. –B. 88. (Rafiddinov S. Metaphor and reality. –T.: Science, 1995. –P. 88).
23. Rafiddinov S. Shariat, tariqat va haqiqat // Naqshbandiya, 2010. 1-son. –B. 14. (Rafiddinov S. Sharia, sect and truth // Naqshbandiya, 2010. No. 1. –P. 14).
24. Ubaydulla Unatov. Donolardan saboqlar. –T.: Xalq, 1994. –B.6. (Ubaydulla Unatov. Lessons from the wise. –T.: Xalq, 1994. –P. 6).
25. Vohidov R. Alisher Navoiy va ilohiyot. – Buxoro: Buxoro, 1994. – B. 208. (Vahidov R. Alisher Navoi and theology. –Bukhara: Bukhara, 1994. –P. 208).
26. G'afforova Z. Navoiyning hamd va na't g'azallari. –T.: Ma'naviyat, 2001. –B. 62. (Gaffarova Z. Navoi's ghazals of praise and praise. –T.: Ma'naviyat, 2001. –P. 62).

UO'K 347.78.034

TURIZM TERMINOLOGIYASINING TARJIMADAGI STRATEGIK JIHATLARI**Gavxaroy Isroiljon qizi, PhD, dots., Andijon Davlat Chet Tillari instituti, Andijon**

Annotatsiya. Ushbu maqolada turizm terminlarining tarjima jarayonidagi strategik muammolari yuzasidan nazariy va amaliy tadqiqot ishlari natijalari bayon etilgan. Turizm terminlarining tarjimasidagi kommunikativ –pragmatik, diskursiv muammolari o'rganilgan va misollar bilan dalillangan.

Kalit so'zlar: Tur, turizm, terminologiya, pragmatik, diskursiv, strategiya, tavsif, axborot, professional, terminologik qatlam, terminologik zichlik.

Аннотация. В данной статье описаны результаты теоретических и практических исследований стратегических проблем туристических терминов в процессе перевода. Изучаются и доказываются на примерах коммуникативно-прагматические, дискурсивные проблемы перевода туристических терминов.

Ключевые слова: Тип, туризм, терминология, прагматический, дискурсивный, стратегия, описание, информация, профессиональный, терминологический слой, терминологическая плотность.

Abstract. This article describes the results of theoretical and practical research on the strategic problems of tourism terms in the translation process. Communicative-pragmatic, discursive problems in the translation of tourism terms are studied and proved with examples.

Key words: Type, tourism, terminology, pragmatic, discursive, strategy, description, information, professional, terminological layer, terminological density.

Kirish. Hozirgi globallashuv jarayoni jadal ketayotgan davrd, tarjimashunoslikda dolzarb masalalardan birini madaniyatlararo kommunikatsiya, xususan, biz tanlagan tadqiqot ob'ekti, turizm terminologiyasi tarjimasi, ma'lum bir yo'nalishdagi madaniy qadriyatlarni ular bilan tanish bo'lmagan auditoriyaga taqdim etish va kommunikativ –pragmatik, diskursiv muammolarini bartaraf etish kabi masalalar tashkil etadi. Turizm terminologiyasining maqsadi aslida sayohat va dam olish bilan birga, boshqalar bilan uchrashish, turli manfaatdor tomonlar ishtirokidagi muzokaralar bo'lib, ularning asosiy tomonlari bir tomondan tarjimonlar va madaniyatlararo vositachilar va boshqa bir tomondan xalqaro sayyohlar hisoblanadi. Ijtimoiy va madaniy jihatdan ishlab chiqarilgan dunyoning umumiy tushunchasi doimo modellar, ya'ni tez-tez takrorlanadigan vaziyatlar bilan bog'liq bilim va e'tiqodlarni ifodalovchi modellar vositasida olimlar tomonidan kuzatib boriladi [Fillmore C.J.: 222–254].